

ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ІНДИКАТОР ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ КРАЇНИ

Головня Н.Ю., Гришук С.М.

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради

LIFE EXPECTANCY AS AN INDICATOR OF THE DEMOGRAPHIC STATE OF A COUNTRY

Nikita Holovnia, Serhii Hryshchuk

Zhytomyr Medicine Institute ZhRC

Abstract. *The article is devoted to the study of the life expectancy of the population as an indicator of the demographic situation in the country. The dynamics of the average life expectancy in Ukraine at birth in 2019-2021 were determined and data were compared between different regions of the state and national indicators.*

A decrease in the life expectancy indicator during the studied period among the entire population was established. A stable gender difference in life expectancy of at least 10 years was noted, which is manifested by a trend of higher life expectancy among women compared to men.

The presence of regional differences in life expectancy among the population of the regions of Ukraine was found, while the lack of data from the temporarily occupied territories limits the full analysis and determination of the real situation regarding life expectancy in Ukraine.

A trend was revealed that in the western regions life expectancy is higher, and in the eastern regions it is lower. This is due to the fact that regions with leading life expectancy indicators have a high level of favorable conditions for the population to live in, in particular, economic favorable conditions, social development, environmental favorable conditions, socio-cultural development, mental attitudes and behavioral practices of the population.

The study proves the need to improve the overall demographic situation by developing and implementing effective strategies to extend the average life expectancy of the population of Ukraine, in particular, improving the health care system, promoting a healthy lifestyle, improving the environmental situation, increasing the overall standard of living of the population and their level of education and awareness.

Keywords: *demography, population, Ukraine, average life expectancy, regional differences.*

Актуальність проблеми.

Тривалість життя є одним із ключових показників, який відображає демографічний стан країни та рівень її соціально-економічного розвитку. Особливе значення в демографічних дослідженнях має показник середньої очікуваної тривалості життя (СОТЖ), що визначає середню кількість років, яку може прожити людина за умови збереження поточного рівня смертності [2, с.31]. Цей індикатор інтегрує низку факторів, таких як стан системи охорони здоров'я, якість життя, рівень освіти, екологічна ситуація, рівень доходів населення та соціальна стабільність. Середня очікувана тривалість життя є не лише важливим демографічним індикатором, але й одним із критеріїв оцінки ефективності державної політики в галузі охорони здоров'я, соціального захисту та економічного розвитку [3, с.74].

На тлі глобальних демографічних змін, таких як старіння населення, міграційні процеси та скорочення народжуваності, Україна стикається з низкою унікальних викликів. Серед них — невисока середня очікувана тривалість життя порівняно з іншими європейськими країнами, значні регіональні диспропорції, вплив масштабної агресії росії на демографічну ситуацію, зниження доступності до медичної допомоги, погіршення здоров'я населення [6, с.41; 7].

У сучасному світі, де демографічні процеси відіграють вирішальну роль у формуванні національної політики та визначенні перспектив розвитку,

дослідження тривалості життя є надзвичайно актуальним, зокрема для України. Аналіз динаміки цього показника дозволяє виявити основні тенденції та чинники, що впливають на демографічну ситуацію в країні, а також оцінити ефективність заходів, спрямованих на покращення якості життя населення.

Мета статті полягала в дослідженні динаміки середньої очікуваної тривалості життя в Україні та формулювання рекомендацій для покращення демографічної ситуації.

Матеріали та методи.

Дослідження передбачало проаналізувати дані за період 2019-2023 рр., однак у зв'язку із військовою агресією росії та запровадженням в Україні військового стану призупинено публічний доступ до статистичних показників на основі Постанови Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану». Тому дані по окремих демографічних показниках, у т.ч. по СОТЖ проаналізовані станом на кінець 2021 р. [4].

Базою проведення наукового дослідження є опрацювання статистичної інформації, що оприлюднена на офіційному сайті Державної служби статистики України – «Статистика населення України. Тематичні розділи» [1; 5].

Методологічною основою роботи є емпіричні та теоретичні методи дослідження, такі як: бібліосемантичний метод, статистичний метод, метод порівняння й метод системного аналізу та логічного узагальнення.

Результати та їх обговорення. Нами проведено аналіз середньої очікуваної тривалості життя населення України за період 2019-2021 років. Дослідження базується на статистичних даних, отриманих з офіційних джерел, та охоплює як загальнонаціональні

показники, так і регіональні особливості. Основною метою аналізу було виявлення ключових тенденцій у динаміці тривалості життя населення України, а також дослідження регіональних відмінностей цього показника. Особлива увага приділялася порівнянню даних між різними областями країни та їх співвідношенню із загальнонаціональними показниками.

У таблиці 1 представлено дані середньої очікуваної тривалості життя при народженні за період 2019-2021 рр.

Таблиця 1

Середня очікувана тривалість життя при народженні (2019-2021 рр.)

Рік	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
2019	72,01	66,92	76,98
2020	71,35	66,39	76,22
2021	69,77	65,16	74,36

Аналіз даних середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні за період 2019-2021 рр. виявляє низку важливих тенденцій.

По-перше, спостерігається загальне зниження показника тривалості життя для обох статей протягом досліджуваного періоду. Якщо у 2019 році середня очікувана тривалість життя при народженні для обох статей становила 72,01 роки, то у 2021 році цей показник знизився до 69,77 років, що відображає загальне скорочення на 2,24 роки або 3,11%.

Подруге, дані демонструють стійку гендерну різницю у тривалості життя. Протягом усього періоду спостереження жінки мають значно вищу очікувану тривалість життя порівняно з

чоловіками. У 2021 році ця різниця становила 9,2 роки (74,36 років для жінок проти 65,16 років для чоловіків).

По-третє, динаміка зниження тривалості життя є більш вираженою у 2021 році порівняно з попереднім роком. Якщо з 2019 по 2020 рік зниження становило 0,66 років для обох статей, то з 2020 по 2021 рік воно склало вже 1,58 років.

Варто зазначити, що зниження тривалості життя спостерігається як для чоловіків, так і для жінок, але з різною інтенсивністю. За період з 2019 по 2021 рік тривалість життя чоловіків знизилася на 1,76 років (з 66,92 до 65,16 років), тоді як для жінок це зниження склало 2,62 роки (з 76,98 до 74,36 років).

Результати дослідження тривалості життя населення України демонструють значні регіональні відмінності у середній очікуваній

Таблиця 2

Середня очікувана тривалість життя серед населення регіонів України (2019-2021 рр.)

Рік	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Регіон			
Україна	72,01	71,35	69,77
Вінницька	72,69	72,24	71,18
Волинська	71,94	71,29	70,70
Дніпропетровська	71,07	70,17	68,42
Донецька	<i>дані відсутні</i>	<i>дані відсутні</i>	<i>дані відсутні</i>
Житомирська	70,28	69,72	68,21
Закарпатська	71,04	70,47	69,45
Запорізька	71,39	70,83	68,64
Івано-Франківська	73,59	72,83	72,03
Київська	70,46	69,72	68,10
Кіровоградська	71,22	70,11	68,63
Луганська	<i>дані відсутні</i>	<i>дані відсутні</i>	<i>дані відсутні</i>
Львівська	73,45	72,42	71,51
Миколаївська	71,32	71,04	69,09
Одеська	71,35	71,31	69,21
Полтавська	71,92	71,16	70,01
Рівненська	71,99	71,24	69,92
Сумська	72,43	71,22	70,34
Тернопільська	73,69	73,05	72,11
Харківська	71,84	71,11	68,73
Херсонська	70,77	70,05	68,16
Хмельницька	72,64	71,80	70,27
Черкаська	72,16	71,77	70,57
Чернівецька	74,08	72,81	71,27
Чернігівська	70,68	70,08	68,94
м.Київ	73,96	73,50	71,07

Протягом досліджуваного періоду найвищі показники середньої очікуваної тривалості життя стабільно спостерігаються у Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій області та м. Києві.

Найнижчі показники стабільно спостерігаються у Житомирській, Київській та Херсонській області.

Найбільше зниження середньої очікуваної тривалості життя за період 2019-2021 рр. зафіксовано у м. Києві (зниження на 2,89 років (з 73,96 до 71,07 років)) та Харківській області (зниження на 3,11 років (з 71,84 до 68,73 років)).

Найменше зниження спостерігається у Волинській області (на 1,24 роки (з 71,94 до 70,70 років)) та

Тернопільській області (на 1,58 років (з 73,69 до 72,11 років)).

Варто зазначити, що дані для Донецької та Луганської областей відсутні протягом усього досліджуваного періоду, що створює певні обмеження для повного аналізу ситуації в країні.

У регіонах, які лідирують за показником очікуваної тривалості життя, реєструється високий індекс сприятливості для проживання населення. Розрізняють наступні складові сприятливості умов життя: економічна сприятливість, розвиток соціальної сфери, екологічна сприятливість, соціокультурний розвиток, ментальні установки та поведінкові практики населення.

Також для цих регіонів характерна спеціалізація високого розвитку метрополійних функцій, тобто присутні освітня, наукова, логістична, культурна, туристична, транспортна та інноваційна функції. Зокрема, ця регіональна специфіка суспільного середовища знайшла своє відображення і у демографічних процесах, адже сформувалась тенденція, що у західних регіонах тривалість життя вища, а східних – нижча.

Отримані результати дозволяють не лише оцінити поточний стан демографічної ситуації в Україні, але й виявити ключові проблемні зони та потенційні напрямки для подальших досліджень та розробки можливих ефективних стратегій подовження

середньої очікуваної тривалості життя населення України.

Першочерговим завданням є удосконалення системи охорони здоров'я. Це включає підвищення доступності та якості медичних послуг, впровадження програм ранньої діагностики та профілактики захворювань, модернізацію медичного обладнання та інфраструктури, а також підвищення кваліфікації медичного персоналу.

Другим важливим напрямком є пропаганда здорового способу життя. Це передбачає розробку та впровадження національних програм з популяризації здорового харчування, заохочення фізичної активності населення, боротьбу з шкідливими звичками, зокрема курінням та надмірним вживанням алкоголю. Важливим аспектом є проведення інформаційних кампаній щодо профілактики захворювань та формування відповідального ставлення до власного здоров'я.

Покращення екологічної ситуації також відіграє значну роль у подовженні тривалості життя. Це включає впровадження екологічно чистих технологій у промисловості, розвиток системи утилізації та переробки відходів, підвищення якості питної води та повітря, а також збільшення площі зелених насаджень у містах. Підвищення загального рівня життя населення є ще одним ключовим фактором. Це передбачає створення нових робочих місць, підвищення мінімальної заробітної плати та

покращення умов праці. Особливу увагу слід приділити розвитку соціальної інфраструктури, включаючи покращення житлових умов та створення умов для активного дозвілля та відпочинку.

Важливим аспектом є підвищення рівня освіти та обізнаності населення. Це включає впровадження програм медичної грамотності, розвиток системи безперервної освіти та підвищення якості шкільної та вищої освіти. Освічене населення більш схильне до здорового способу життя та ефективного використання медичних послуг.

Зниження рівня стресу та покращення психічного здоров'я населення (з урахуванням військових дій в Україні) є ще одним важливим напрямком. Це включає впровадження програм психологічної підтримки, розвиток системи психологічної допомоги в кризових ситуаціях та створення умов для зниження рівня соціальної напруженості.

Нарешті, враховуючи значні регіональні відмінності в показниках тривалості життя, необхідно розробити та впровадити цільові програми для регіонів з найнижчими показниками, спрямовані на вирівнювання регіональних диспропорцій у якості життя та доступі до медичних послуг.

Реалізація цих стратегій вимагає комплексного підходу та співпраці між різними галузями та рівнями влади, а також активної участі громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Лише за умови системного та

послідовного впровадження цих заходів можна очікувати значного покращення показників тривалості життя населення України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Середня очікувана тривалість життя населення України демонструє негативну динаміку протягом 2019-2021 років, знизившись з 72,01 до 69,77 років. Загальна тенденція до зниження тривалості життя спостерігається в усіх регіонах України, проте з різною інтенсивністю. Найбільше зниження зафіксовано у м. Києві та Харківській області.

2. Спостерігаються значні регіональні відмінності у показниках тривалості життя. Найвищі показники стабільно фіксуються у західних областях України (Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька) та м. Києві, тоді як найнижчі - у центральних та східних регіонах (Житомирська, Київська, Херсонська області).

3. Визначено можливі стратегії подовження середньої очікуваної тривалості життя населення України, до яких належать удосконалення системи охорони здоров'я, пропаганда здорового способу життя, покращення екологічної ситуації, підвищення загального рівня життя населення, зниження рівня стресу та покращення психічного здоров'я громадян, розробка цільових програм для регіонів з низькою тривалістю життя.

Перспективи подальших відмінностей у тривалості життя, з досліджень полягають у проведенні урахуванням соціально-економічних, поглибленого аналізу факторів, що екологічних та культурних потенційно впливають на регіональні особливостей різних регіонів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. Розділ «Демографічна та соціальна статистика», підрозділ «Населення та міграція». Online. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 09.10.2024 р.)
2. Дубасенюк О.А. Фактори, що впливають на здоров'я людини. Інноваційні здоров'язберігаючі технології у закладах освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. В. Танської, О. А. Сорочинської, О. В. Павлюченко, м.Житомир. ЖДУ імені Івана Франка, 2020 р. С. 31.
3. Позняк О.В., Шевчук П.Є. Демографічні перспективи України до 2060 року. Демографія та соціальна економіка. № 1. 2014 р. С.74.
4. Постанова КМУ від 12.03.2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану». Online. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 09.10.2024 р.)
5. Статистика населення України. Тематичні розділи. Online. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/index.htm> (дата звернення 10.10.2024 р.)
6. Чепелевська Л.А., Рудницький О.П. Середня очікувана тривалість життя як критерій медико-демографічної ситуації в Україні. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. № 2. 2014 р. С.41.
7. The importance of good governance in hospital payment reform – a case study from Ukraine / K. Karol et al. Health Policy OPEN. 2023. P.100089. URL: <https://doi.org/10.1016/j.hpopen.2023.100089> (date of access: 26.11.2024).

REFERENCE

1. State Statistics Service of Ukraine. Section "Demographic and Social Statistics", subsection "Population and Migration". Online. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Dubaseniuk O.A. Factors affecting human health. Innovative health-saving technologies in educational institutions: collection of scientific and methodological works / edited by V.V. Tanska, O.A. Sorochynska, O.V. Pavlyuchenko, Zhytomyr. Ivan Franko State University, 2020. P. 31.
3. Poznyak O.V., Shevchuk P.E. Demographic prospects of Ukraine until 2060. Demography and social economy. No. 1. 2014. P.74.
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.03.2022. No. 263 "Some issues of ensuring the functioning of information and communication systems, electronic communication systems, public electronic registers under martial law". Online. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text> (access date 09.10.2024)

5. Population statistics of Ukraine. Thematic sections. Online. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/index.htm> (access date 10.10.2024)

6. Chepelevska L.A., Rudnytskyi O.P. Average life expectancy as a criterion of the medical and demographic situation in Ukraine. Bulletin of social hygiene and health care organizations of Ukraine. No. 2. 2014. P.41.

7. The importance of good governance in hospital payment reform – a case study from Ukraine / K. Karol et al. Health Policy OPEN. 2023. P. 100089. URL: <https://doi.org/10.1016/j.hopen.2023.100089> (date of access: 26.11.2024).

ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ІНДИКАТОР ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ КРАЇНИ

Головня Н.Ю, Грищук С.М.

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради

Анотація. Стаття присвячена дослідженню тривалості життя населення як індикатора демографічної ситуації в країні. Визначено динаміку середньої очікуваної тривалості життя в Україні при народженні у 2019-2021 рр. та здійснено порівняння даних між різними регіонами держави та загальнонаціональними показниками.

Встановлено зниження показника очікуваної тривалості життя протягом досліджуваного періоду серед усього населення. Відмічено стійку гендерну різницю у тривалості життя щонайменше у 10 років, яка проявляється тенденцією вищої очікуваної тривалості життя серед жінок порівняно з чоловіками.

З'ясовано наявність регіональних відмінностей тривалості життя серед населення областей України, водночас відсутність даних з тимчасово окупованих територій обмежує повний аналіз та визначення реальної ситуації щодо тривалості життя в Україні.

Виявлена тенденція, що у західних регіонах тривалість життя вища, а східних – нижча. Це пов'язано з тим, що у регіонах з лідируючими показниками очікуваної тривалості життя реєструється високий рівень сприятливості для проживання населення, зокрема економічна сприятливість, розвиток соціальної сфери, екологічна сприятливість, соціокультурний розвиток, ментальні установки та поведінкові практики населення.

Дослідження доводить необхідність покращення загальної демографічної ситуації шляхом розробки та впровадження ефективних стратегій щодо подовження середньої очікуваної тривалості життя населення України, зокрема удосконалення системи охорони здоров'я, пропаганда здорового способу життя, покращення екологічної ситуації, підвищення загального рівня життя населення та рівня їх освіти й обізнаності.

Ключові слова: демографія, населення, Україна, середня очікувана тривалість життя, регіональні відмінності.
